

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРИВАТНИХ ВНЗ

Анотація. У статті розглядаються фактори, які впливають на конкурентоспроможність приватних ВНЗ. Пропонується варіант трактування цього поняття, а також визначаються напрями вимірювання конкурентоспроможності освітніх послуг взагалі. Розглянуто взаємозалежність між якістю підготовки фахівців та ціною освітньої послуги, а також роль розширення спеціалізації приватних навчальних закладів. Надано рейтингову оцінку ВНЗ за останні роки та наведено стратегію підвищення конкурентоспроможності закладів освіти.

Ключові слова: конкурентоспроможність, вищий навчальний заклад, освіта, державно-приватне партнерство, соціально-економічна безпека.

Summary. The article deals with factors influencing the competitiveness of private universities. The variant of interpretation of this concept is offered, and also directions of measurement of competitiveness of educational services in general are determined. The interdependence between the quality of training of specialists and the price of educational services is considered, as well as the role of expanding the specialization of private educational institutions. Ratings of universities have been given in recent years and a strategy for improving the competitiveness of educational institutions is given.

Key words: competitiveness, higher education institution, education, public-private partnership, socio-economic security.

Постановка проблеми. Головною тенденцією розвитку сучасного вітчизняного ринку освітніх послуг слід відзначити те, що він став платформою для розвитку підприємництва. Освітній бізнес приносить доходи, що зростають в умовах збільшеного попиту на освітні послуги, коли зростає значення економіки знань. Це й залучає на ринок нових учасників, зокрема приватної форми, які більш оперативно можуть розпочати освітню діяльність і мають фінансові можливості для цього. У результаті зростає рівень конкуренції між освітніми закладами і виникає потреба у знаходженні та розвитку конкурентних переваг. Такий стан справ вимагає від закладів вищої освіти розробляти конкурентні стратегії для отримання доходів, які дозволяють не лише фінансувати процес надання освітніх послуг, але й інвестувати в розвиток науково-освітнього потенціалу, підвищити рівень власної конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у висвітлення теоретичних і загальнометодичних питань підвищення конкурентоспроможності вищої освіти в процесі формування людського капіталу зробили такі вчені, як А. Н. Асаул, Б. М. Карпов [2], Л. В. Кулешова [1], Д. А. Шевченко [8] та інші.

Метою статті є дослідження факторів впливу на конкурентоспроможність ВНЗ, а також визначення напрямів її вимірювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останніми роками глобальна картина світу зазнала істотних змін, які торкнулися і вищої школи. Суб'єкти освітньої діяльності стали учасниками глобальної конкуренції, яка раніше їх не торкалася. Сьогодні заклади вищої освіти конкурують між собою — за студентів, викладачів, спонсорів, роботодавців для своїх випускників, гранти, фінансування. Також йде конкуренція в науковій і міжнародній діяльності, у системі перепідготовки і перекваліфікації кадрів.

Проте термін «конкурентоспроможність ВНЗ» до цього часу ще не отримав єдиного визнання серед вчених. Тому перш ніж перейти до аналізу рівня конкурентоспроможності стосовно діяльності приватних ВНЗ, необхідно визначити, що слід розуміти під конкуренцією в освітній галузі та конкурентоспроможністю навчального закладу.

Тому слід виокремити, як критерій конкурентоспроможності впливає на комерційну ефективність ВНЗ, під якою слід розуміти здатність залучати потенційного клієнта в конкуренції з іншими навчальними закладами, у тому числі за-

© Л. І. Антошкіна, Ю. В. Бортник, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Антошкіна Л. І. Конкурентоспроможність приватних ВНЗ / Л. І. Антошкіна, Ю. В. Бортник // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 33–38.

References (APA):

Antoshkina, L. I. & Bortnyk, Yu. V. (2017). *Konkurentospromozhnist pryvatnykh VNZ* [Competitiveness of private higher education]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 33–38 (in Ukr.).

рубіжними, що формує прибуткові показники комерційної діяльності.

У сфері вищої освіти конкурентоспроможність навчального закладу нами пропонується трактувати як сукупність показників, які характеризують конкурентні переваги над іншими суб'єктами освітньої діяльності, що дають можливість ефективно функціонувати на висококонкурентних освітніх ринках різних рівнів.

З позиції групування вся сукупність показників виміру конкурентоспроможності освітніх послуг ВНЗ нами зведена в чотири напрями:

— ступінь відмінності від освітніх послуг конкурентів за напрямами підготовки та іншими ВНЗ;

— рівень якості освітніх послуг;

— рівень відповідності вимогам споживачів освітніх послуг;

— перевага за визначальними критеріями якості освітніх послуг.

Результати досліджень вищої школи дозволили зробити висновок про наявність абсолютно певної стратегії розвитку у провідних університетів світу — університети різними способами виражають свою місію, прагнуть довести до суспільства свої конкурентні переваги та позиціонування на ринку освітніх послуг.

Кон'юнктура на ринку освітніх послуг ускладнюється з процесом притоку на нього недержавних освітніх установ, які активно використовують досвід зарубіжних університетів, працюючих в умовах конкуренції. Державні ВНЗ, які довгий час розвивалися в умовах жорсткого державного регулювання, і зараз не в змозі підпорядкувати конкуренцію ринковим умовам.

Аналіз, проведений міжнародною асоціацією університетів, показав основні відмінності в цільових установках університетів-лідерів (що мають високий рейтинг) і університетів «не лідерів» [1]. Цільові установки університетів-лідерів відрізняються, передусім, тим, що вони бачать себе співтворцями майбутньої професійної кар'єри своїх студентів, а «нелідери» традиційно прагнуть готувати студентів до життя взагалі. «Лідери» мислять категоріями глобальної економічної спільноти, а «нелідери» — категоріями суспільства. Відсутність чіткої перспективи того, якої нової якості набуває студент після курсу навчання у ВНЗ робить освітню установу менш привабливою для споживачів освіти.

У «лідерів» освітній «продукт» = «теоретичні знання» + «практика» + «кар'єра». Тільки ВНЗ з розвинутою системою ділових зв'язків, професійною орієнтацією, організацією виробничої практики і розподілом студентів можуть вирішувати певний комплекс освітнього продукту, що простіше досягнути приватним вишам, у яких менше бар'єрів та більше можливостей.

Профіль професорсько-викладацького складу університетів, працюючих «на прибуток», дуже відрізняється від профілю традиційного педагога у звичайному університеті [2].

В умовах щорічного зниження державного фінансування й наявності попиту на певні напрями освітніх послуг буде зростати відповідне фінансування за рахунок коштів домогосподарств. Тому можна прогнозувати, що частина з них буде звертатися до освітніх послуг приватних навчальних закладів за наявності у них кращих умов для вступу та навчання (рівень оснащення навчального процесу та стан приміщень, вартість послуг, цінова політика, додаткові можливості для наукової та студентської активності, рівень ВНЗ у рейтингах, вступний конкурс та ін.).

На цій підставі ми вважаємо, що вирішальну роль у визначенні конкурентоспроможності ВНЗ становлять якість підготовки фахівців і ціна освітньої послуги. Чим вище якість освітніх послуг і нижче їх ціна, тим вище конкурентоспроможність ВНЗ. Отже, конкурентоспроможність ВНЗ можна трактувати як перевагу освітніх послуг за ціною і якістю порівняно із суб'єктами в аналогічних сегментах ринку.

Крім того, в якості одного з потужних чинників розвитку конкурентоспроможності вищих навчальних закладів в Україні є розширення їх спеціалізації: перетворення з технічних, педагогічних, медичних в класичні університети, відкриття нових спеціальностей і напрямів підготовки, що користуються популярністю в суспільстві та попитом на ринку праці з боку роботодавців. Для приватних навчальних закладів це зробити набагато важче, ніж державним закладам, які до того ж можуть отримати для цього державну підтримку.

Співвідношення на ринку освітніх послуг в Україні між ВНЗ різних форм власності мало тенденцію до зростання приватних на тлі скорочення державних та комунальних (максимум у 2010 році — 22 %). У подальшому відбувається повільне скорочення — на теперішній час частка ВНЗ приватної форми власності становить близько 20 % (рис. 1).

Рівень конкуренції на ринку освітніх послуг між державним та приватним секторами можна визначити через показник контингенту студентів за формою власності ВНЗ. Кількість поданих заяв на вступ до ВНЗ є одним із чинників конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг.

З часів появи приватних ВНЗ чисельність студентів у них мала тенденцію зростання до 2005 р. (максимальний рівень — 15 %), у подальшому намілилася тенденція до зниження, яка триває і донині, в результаті чого контингент досяг 10 %. Основною причиною скорочення контингенту послугувало загальне скорочення чисельності вступників та політика преференцій міністерства державним вишам.

Як показує аналіз статистичних даних, практично 90 % приватних ВНЗ пропонують економіку, управління і право. Причому саме за цими напрямками йде найбільший набір студентів за контрактною формою навчання за даними Міністерства освіти і науки на вересень 2016 р. (рис. 1).

У ТОП-10 найбільш популярних серед контрактників спеціальностей є спеціальності, що також потрапили до рейтингу за найбільшою кількістю бюджетних місць. Одразу до обох рейтингів входять спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» — третя і п'ята

Рис. 1. ТОП-10 спеціальностей за кількістю контрактників за даними МОН (розраховано авторами за [3])

сходинки, 071 «Облік і оподаткування» — п'ята та восьма сходинки. Усього на контракті навчатимуться половина абітурієнтів, зарахованих на денну форму до ВНЗ у 2016 році [4].

Щороку Міністерство освіти та науки України проводить рейтингування у сфері вищої освіти, однією зі складових якого є рейтинг приватних закладів (табл. 1).

Таблиця 1

Кращі приватні навчальні заклади України в 2016 році (розраховано авторами за [5])

Назва навчального закладу	Місце	Місце у загальному рейтингу	Топ 200 Україна	Webometrics	Scopus	Підсумковий бал
Університет економіки та права «Крок»	1	72	59	59	124	242
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля	2	97	107	88	125	320
Київська школа економіки	3	102–103	201	81	55	337
Європейський університет	4	109	190	25	129	344
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»	5	110–111	160	90	99	349
Київський міжнародний університет	6	112	62	161	129	352
Український католицький університет	7	117–119	201	33	129	363
Академія адвокатури України	8	132	118	152	129	399
Класичний приватний університет	9	133–134	115	156	129	400
Національна академія управління	10	136–137	73	203	129	405

У цілому позиціонування приватних закладів освіти в рейтингах ВНЗ України свідчить про те, що за рівнем конкуренції вони ще значно відстають від класичних вищих закладів. Проте для цього є об'єктивні обставини — класичні університети роками створювали матеріально-

технічну базу, формували науково-педагогічний штат, укладали договори на міжнародну діяльність та наукове співробітництво, напрацьовували бази практики і т. ін., у той час як приватні мають порівняно з ними значно коротший період розвитку.

Конкуренція між державними та приватними ВНЗ у сфері підготовки багатьох технічних кадрів, зокрема інженерних, взагалі відсутня, оскільки приватні виші не мають відповідної матеріально-технічної бази, і кошти для її створення потрібні величезні, а термін окупності дуже великий.

Щодо швидкого розвитку конкурентних позицій приватних навчальних установ можна судити, якщо поширити суб'єктний склад для розгляду. Так, якщо взяти до аналізу ТОП-200, то в ньому після соті позиції вже присутні 17 закладів, а двоє займають 59 і 62 місця (табл. 2).

Таблиця 2

Рейтингова таблиця вищих навчальних закладів «ТОП-200 Україна» 2015–2016 н. р.
(розраховано авторами за [6])

Рейтинг	ВНЗ за напрямком діяльності	Регіон (область)	Навчальний заклад	Інп	ІН	ІМВ	ІЗ
59	економіка	Київська	Університет економіки та права «КРОК»	7,07	10,86	6,73	24,66
62	економіка	Київська	Київський міжнародний університет	5,19	10,96	8,31	24,46
106	економіка	Дніпропетровська	Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля	5,93	6,14	8,84	20,91
115	економіка	Запорізька	Класичний приватний університет	6,97	7,93	5,20	20,11
118	право	Київська	Академія адвокатури України	7,98	6,69	5,13	19,80
147	економіка	Рівненська	Міжнародний економіко-гуманітарний університет	7,28	5,25	4,61	17,13
152	економіка	Київська	Міжнародний університет фінансів	6,86	5,80	4,29	16,95
155	охорона здоров'я	Київська	Київський медичний університет УАНМ	7,65	4,13	4,88	16,66
160	економіка	Київська	Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»	5,23	6,59	4,24	16,06
164	економіка	Київська	Академія праці, соціальних відносин і туризму	5,69	5,15	4,38	15,23
165	технічна	Київська	Міжнародний науково-технічний університет	5,23	5,50	4,47	15,20
166	економіка	Київська	Київський університет туризму, економіки і права	5,27	4,59	5,15	15,00
173	гуманітарна	Харківська	Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»	5,21	4,57	4,83	14,61
190	економіка	Київська	Європейський університет	4,60	3,68	3,86	12,14
193	економіка	Київська	Університет сучасних знань	4,04	3,78	4,03	11,85
194	гуманітарна	Закарпатська	Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II	3,86	4,00	3,85	11,70
195	право	Івано-Франківська	Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького	3,98	3,87	3,76	11,61
196	економіка	Запорізька	Бердянський університет менеджменту і бізнесу	4,14	3,52	3,85	11,51
198	економіка	Запорізька	Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій	4,58	4,45	2,08	11,12
199	гуманітарна	Дніпропетровська	Дніпропетровський гуманітарний університет	4,12	3,39	3,22	10,73

Скорочення:

Інп — оцінка якості науково-педагогічного потенціалу,
ІН — оцінка якості навчання,

ІМВ — оцінка міжнародного визнання,
ІЗ — оцінка інтегрального показника діяльності ВНЗ.

Якщо порівняти перші ВНЗ в рейтингу державної та приватної форм власності, то за якістю науково-педагогічного потенціалу відставання йде в п'ять разів, за якістю навчання — у 2,5 рази, за рівнем міжнародного визнання — у чотири рази, інтегрального показника діяльності ВНЗ — у три з половиною рази.

Слід відмітити на додаток, що Міжрегіональна академія управління персоналом (МАУП) в 2014 році отримала престижну премію European Awards for Best Practices 2014 [7]. Академія працює в Україні 28 років, навчає студентів із 40 країн світу, забезпечує робочими місцями близько трьох тисяч осіб, більше 70 % НПП складають доктори

і кандидати наук. Оцінювання здійснювали європейські експерти за різними критеріями, у тому числі — інновації в навчанні, сучасні технології і культура освітнього процесу. Це єдиний приватний ВНЗ України, який отримав міжнародне визнання, проте в рейтинги, що розглянуто, він не потрапив.

Приватні ВНЗ в умовах конкуренції стали активніше, ніж державні використовувати нові освітні технології (наприклад, електронні курси, дистанційна освіта) та інформаційні системи. Ці ВНЗ використовують технології копіювання, набираючи на освітні програми з економіки, управління, права. Якість освіти в них може поступатися цілі утримати студентів будь-якою ціною, у тому числі і за рахунок зниження вимог, послаблення контролю знань і підвищення балів оцінювання.

Щорічне опитування студентів 1-го курсу свідчить про отримання інформації про ВНЗ і формування у свідомості абітурієнта позитивного образу ВНЗ відбувається на сайті — 90 %, для регіонів — в довідниках — 35–50 %, а також по таких каналах [8]:

- рекомендації друзів, що навчаються у ВНЗ, або його випускників, — від 22 до 35 %;
- рейтинги в Інтернет і ЗМІ — 17–23 %;
- відомий бренд ВНЗ — 15–18 %;
- ціна за навчання — 10–15 %;
- можливість працевлаштування після закінчення ВНЗ — 7–10 %;
- місце розташування ВНЗ — 7–10 %.

Слід зазначити, що до недавнього часу державні ВНЗ практично не приділяли уваги розробці своїх сайтів та наповненню їх оперативною інформацією, не надавали значення формуванню іміджу та активній рекламі в Інтернет і ЗМІ та ін. У той час як приватні ВНЗ ведуть агресивну рекламну політику по всіх каналах на ринку освітніх послуг.

Результати експертної оцінки рівнів конкурентоспроможності свідчать, що приватні навчальні заклади відстають від державних на 16 позицій, що є не дуже великим розривом.

За результатами проведеного аналітичного дослідження стратегія підвищення конкурентоспроможності закладів освіти, у тому числі приватних, нами пропонується за нижченаведеними напрямками (рис. 2).

Рис. 2. Стратегія підвищення конкурентоспроможності закладів освіти (розраховано авторами)

Отже, можна зробити висновок, що незважаючи на певні переваги отримання освітніх послуг у недержавному секторі вищої освіти основні переваги віддаються все ж державним ВНЗ. Це спонукає недержавні навчальні заклади докладати більше зусиль у конкуренції з державними вищими навчальними закладами та між собою. У цілому можна констатувати помітні зближення закладів різних форм власності у системі вищої освіти за останні десять років, зокрема за такими параметрами:

— регламентація освітнього процесу за однаковими освітніми стандартами;

— загальні форми контролю й оцінювання знань: ліцензування, атестація, акредитація;

— участь недержавних ВНЗ в конкурсах на підготовку фахівців.

Тому можна дійти висновку, що розвиток структури і якості вищої освіти сьогодні знаходиться у стані раціонального поєднання і високої конкуренції системи державних і приватних ВНЗ, що забезпечує можливість досить повноцінного вибору при здобутті вищої освіти. Так, на тлі зростання привабливості вищої освіти в цілому все ж переважає система державної вищої освіти, хоча престижність навчання в приватних закладах зростає.

Висновки. Динаміка зростання кількості приватних ВНЗ та контингенту студентів, що в них навчаються, свідчить про те, що люди готові платити гроші за якісну освіту. В цьому аспекті цікавим є висновок доктора Джеймса Тули, який виявив, що батьки в найбідніших країнах світу (Гана, Індія, Китай) вважають за краще віддавати своїх дітей в приватні установи [9].

На наш погляд, держава повинна створювати сприятливі умови для розвитку ВНЗ всіх форм власності, сприяти поширенню приватних вишів, в тому числі за рахунок надання приватному бізнесу права викупу частини навчальних закладів державної власності шляхом акціонування. Акціонування дозволить притягнути ефективний менеджмент для раціонального управління вищими навчальними закладами.

Ефективний розвиток приватних навчальних закладів розширює можливості доступу населення країни до освіти, послабляє гостроту проблеми державного фінансування і підготовки кадрів для національної економіки. Крім того, функціонування приватного сегменту у сфері вищої освіти приведе до здорової конкуренції в цій галузі, що в кінцевому підсумку дозволить підвищити якість освіти в цілому.

Література

1. Кулешова Л. В. Підвищення конкурентоспроможності ВНЗ України з урахуванням світового еконо-

мічного розвитку / Л. В. Кулешова // Сайт співробітників вищої школи. — Режим доступу : http://professura.at.ua/publ/pidvishhennja_konkurentospromozhnosti_vnz_ukrajini_z_urakhuvannjam_svitovogo_ekonomichnogo_rozvitku/1-1-0-36.

2. Асаул А. Н. Управление высшим учебным заведением в условиях инновационной экономики / А. Н. Асаул, Б. М. Капаров ; под ред. д. э. н., проф. А. Н. Асаула. — СПб. : Гуманистика, 2007. — 280 с.

3. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. — Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education>.

4. Рейтинг МОН [Електронний ресурс] / Офіційний сайт НУХТ. — 16 серпня 2016. — Режим доступу : http://nuft.edu.ua/news/view/reitynh-mon_2016-08-16.

5. Консолідований рейтинг ВНЗ України 2016 року [Електронний ресурс] // Освіта.ua. — 10.07.2017. — Режим доступу : <http://osvita.ua/vnz/rating/51741>.

6. Офіційний сайт ГО Центр міжнародних проєктів «Євроосвіта». — Режим доступу : <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=3>.

7. European Society for Quality Research — ESQR (Європейське Суспільство Досліджень Якості) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.esqr.org>.

8. Шевченко Д. А. Конкурентоспособность вузов. Технология создания, сопровождения и продвижения сайта вуза [Электронный ресурс] // Блог Дмитрия Шевченко. — Май 8, 2013. — Режим доступа : <http://hischool.jofo.me/445003>.

9. Tooley, J. The Global Education Industry: Lessons from Private Education in Developing Countries / James Tooley. — London : Institute of Economic Affairs, 1999. — 189 p.

References

1. Kuleshova L. V. (2010). *Pidvishchennia konkurentospromozhnosti vnz ukrainy z urakhuvanniam svitovoho ekonomichnogo rozvytku* [Increasing the competitiveness of Ukraine in the light of global economic development]. Retrieved from http://professura.at.ua/publ/pidvishhennja_konkurentospromozhnosti_vnz_ukrajini_z_urakhuvannjam_svitovogo_ekonomichnogo_rozvitku/1-1-0-36 (in Ukr).

2. Asaul A. N. & Kaparov B. M. (2007). *Upravlenye vusshym uchebnum zavedenyem v uslovyakh ynnovatsyonnoi ekonomyky* [Management of higher education in the conditions of innovative economy]. St. Petersburg, Gumanistika (in Russ.).

3. Official site of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Retrieved from <http://mon.gov.ua/activity/education> (in Ukr).

4. Official site of NUKHT (2016). *Reitynh Ministerstva osvity i nauky* [Rating of the Ministry of Education and Science] (in Ukr).

5. Osvita.ua (2017). *Konsolidovanyi reitynh vuziv Ukrainy* [Consolidated rating of Ukrainian universities in 2016]. Retrieved from <http://osvita.ua/vnz/rating/51741> (in Ukr).

6. Ofitsiyni sait HO Tsentr mizhnarodnykh proektiv «Euroosvita». [Official website of the Center of the Center for International Projects «Eurovision»]. Retrieved from <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=3> (in Ukr).

7. European Society for Quality Research — ESQR. [European Society for Quality Research — ESQR]. Retrieved from <http://www.esqr.org> (in Ukr).

8. Shevchenko, D. A. *Konkurentosposobnost vuzov. Tekhnologiya sozdaniya, soprovozhdeniya y prodvyzheniya saita vuzav* [Competitiveness of higher educational institutions. Technology of creation, support and promotion of the site of the university]. Retrieved from <http://hischool.jofo.me/445003> (in Russ.).

9. Tooley, J. (1999). *The Global Education Industry: Lessons from Private Education in Developing Countries*. London, Institute of Economic Affairs.